

In memoriam

Kuuajase vahega lahkusid läinud aasta oktoobris ja novembris 94-aastasena kaks silmapaistvat varauusaja ajaloolast, moodsa ajaloo teaduse suurkuju, Natalie Zemon Davis ja Emmanuel Le Roy Ladurie. Selline sünkroonne surm on muidugi juhus, ent tegemist oli kahe ajaloolasega, kelle teed ristusid varakult, kes teineteist mitmel moel inspireerisid ja kes mõlemad kehastasid 20. sajandi teise poole ajaloo teaduse uuene-missoovi ja uute territooriumite avastamisiha. Seega saagu nad siin koos mälestatud.

Natalie Zemon Davis

8. XI 1928–21. X 2023

Natalie Zemon Davis sündis 8. novembril 1928 Michigani osariigis Detroitis. Tema mõlemad esivanemad olid 19. sajandil Ameerikasse rännanud juudid, isapoolne perekond pärines Leedust, emapoolne Valgevenest. Davise vanemad olid sündinud Ameerikas, ema oli kodune, isa töötas tekstiilitööstuses. Davis käis Cranbrook Kingswoodi koolis ja omandas seejärel bakalaureusehariduse Smith College'is. Magistrikraadi kaitses ta Radcliffe College'is ja doktoriõpingud lõpetas Michigani ülikoolis, kus pälvis 1959. aastal doktorikraadi uurimuse eest 16. sajandi Lyoni protestantlike trükkalite sotsiaalsest positsioonist ja

Natalie Zemon Davis.
Wikimedia Commons

religioosetest veendumustest („Protestantism and the Printing Workers of Lyon: A Study in Religion and Social Class“, ei ole trükitud raamatuna ilmunud). Järgmistel aastatel avaldas Davis ridamisi uuenduslikke artikleid, mis põhinesid osaliselt väitekirja jaoks kogutud materjalil. Ühtede kaante vahel ilmusid 1975. aastal neist kaheksa pealkirja all „Ühiskond ja kultuur varauusaegsel Prantsusmaal“.¹ Autori debüüttes istutas ajaloo teadusesse edukalt mitmeid uusi, sotsioloogiast ja antropoloogiast inspireeritud teemasid, nagu rahvakultuur, rituaalne käitumine, karneval, soorollid jmt. Kiirelt muutus raamat üheks „uue kultuuriajaloo“ suunanäitajaks.

Davise akadeemiline teekond algas aga keeruliselt. Õpingute ajal Smith College'is kohtus ta matemaatiku ja poliitilise aktivisti Chandler Davisega (1926–2022), kellega

¹ N. Zemon Davis. *Society and Culture in Early Modern France*. Stanford: Stanford University Press, 1975.

ta 1948. aastal abiellus. Koos osalesid nad vasakpoolses tänavapoliitikas ja sattusid konflikti valitseva makartistliku võimuga, neil keelati ajutiselt välismaale reisida, abikaasa mõisteti kohtus poliitilise tegevuse eest süüdi ja pidi mõned kuud vangis veetma. Kui Chandler Davis kaotas oma professori Michigani ülikoolis, kolis paar 1960. aastate alguses koos kolme lapsega Kanadasse, kus mõlemad leidsid töökoha Toronto ülikooli juures. Muutunud poliitiline atmosfäär lubas Davisel naasta USA-sse 1971. aastal, kui ta võttis vastu pakkumise asuda ajalooprofessoriks California ülikoolis Berkeleys. Seitse aastat hiljem liikus ta edasi idakaldale, Princetoni ülikooli, kus ta valiti Henry Charles Lea nimelise õppetooli professoriks. Pärast emeriteerumist Princetoni ülikooli professorina 1996. aastal pöördus ta tagasi Kanadasse, kus tegutses elu lõpuni aktiivselt Toronto ülikooli juures, juhendades tudengeid ja pidades seminare. Ta suri vähki oma kodus Torontos 21. oktoobril 2023. aastal.

Davise läbilöögiteoseks sai väike raamat „Martin Guerre’i tagasitulek“² mis põhines juhuslikult leitud kohtunik Jean Coras’ tunnistusel ainulaadsest kriminaaljuhtumist Toulouse’is 1560. aastal. Nimelt oli paar kümnendit varem Lõuna-Prantsusmaa talupoeg Martin Guerre jätnud ootamatult maha oma naise ja lapsed ning jäljetult kadunud. Mõned aastad hiljem ilmus ta uuesti välja, et jätkata kooselu perekonnaga ja majandada nende ühist valdust. Peagi hakkasid aga külas levima kuulujutud, et tegemist polegi lahkunud mehega, vaid teda etendava petturiga. Mees anti Toulouse’i kohtu alla, kus ta kinnitas, et on õige Martin Guerre, toetuseks naise poolehoid. Mehel olekski õnnestunud kohust veenda, kui viimasel hetkel poleks kohtusaali ilmunud tegelik Martin Guerre, kes petise paljastas.

Davisele pakkus see juhtum suurepärase võimaluse panna tööle oma ulatuslikud teadmised varauusaegse Prantsusmaa külarahva elust ja uskumustest, ent ühtlasi arutleda keeruliste eneseloome mehhanismide ja soorollide etendamise üle. Raamatu kriminaalne süžee ja autori valitud ligipäasetav kirjalaad tagasid raamatule suure menu, mida tõukas kindlasti tagant samast juhtumist rääkiv Prantsuse mängufilm (režissöör Daniel Vigne), mis esilinastus raamatuga ühel ajal ja mille juures Davis tegutses ajaloolise konsultandina. Emmanuel Le Roy Ladurie kirjutas teosest kiitva arvustuse ajalehes The New York Review of Books, nimetades seda „ajaloolise uurimistöö meistriteoseks“³ „Martin Guerre’i tagasitulek“ on tänaseks tõlgitud 27 keelde, sh ka eesti keelde.⁴

Davise järgmine raamat „Väljamõeldud lood arhiivis: armuandmisjutud ja nende jutustajad 16. sajandi Prantsusmaal“⁵ kasvas tema enda sõnutsi välja arvustusest, mille ta oli lubanud kirjutada Le Roy Ladurie raamatu „Montaillou, oksitaani küla 1294–1324“ (1975) kohta. See raamat ärgitas teda mõtlema kohtumaterjalide

² N. Zemon Davis. *The Return of Martin Guerre*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1983.

³ E. Le Roy Ladurie. *Double Trouble*. – *The New York Review of Books*, 22.12.1983.

⁴ N. Zemon Davis. *Martin Guerre’i tagasitulek*. Tlk A. Väljataga. Tallinn: Varrak, 2002.

⁵ N. Zemon Davis. *Fiction in the Archives: Pardon Tales and their Tellers in Sixteenth Century France*. Stanford: Stanford University Press, 1987.

kirjanduslikule ja retoorilisele tahule. Intervjuus „Martin Guerre'i tagasituleku“ eestikeelsele väljaandele meenutas ta seda järgmiselt:

Mul paluti kirjutada [Le Roy Ladurie raamatust] arvustus ning ma otsustasin üle vaadata need 14. sajandi alguse inkvisitsiooniprotokollid, millel see uurimus rajaneb. Mind hämmastas nende allikate kirjanduslik loomus, mis oli säilinud ka oktsitaanikeelse jutu tõlkimisel notarite ladina keelde. [- -] Ülekuulanute meenutused ei anna tunnistust mitte ainult nende mõttemaailmast, pereelust ja külakonfliktidest, vaid samuti nende oskustest ja isikupärast jutuvestjatena. Ma pealkirjastasin oma arvustuse „Montaillou jutuvestjad“⁶ ja hellitasin lootust pöörduda ühel päeval selle teema juurde tagasi 16. sajandi materjalide põhjal.⁷

Mõni aasta hiljem saigi valmis uuenduslik uurimus Prantsuse kuningale esitatud süüdimõistetute palvekirjadest 16. sajandil, mida Davis uuris kui näiteid erilaadi jutustamisviisidest.

Järgmise, 1995. aastal ilmunud raamatuga „Naised ühiskonna serval: kolm 17. sajandi elulugu“⁸ liikus Davis eemale oma seniste uurimistööde geograafilisest keskmest Prantsusmaast. Teos pakub portree kolmest 17. sajandi naisest, neist esimene, Glik bas Judah Leib, oli juudi ärinaine, teine, Ursuline Marie de l'Incarnation, katoliku misjonär, ja kolmas, Maria Sibylla Merian, protestandist kunstnik-entomoloog. Sellest uurimusest alates nihkus Davise huvi üha enam kultuuriliste põimingute suunas, sellistele isikutele ja situatsioonidele, mis lubasid uurida sidemeid Lääne ja ülejäänud maailma vahel.⁹ Selle suuna kõige olulisem saavutus on 2006. aastal ilmunud mahukas uurimus „Triksteri reisid: üks 16. sajandi moslem eri maailmade vahel“¹⁰ mis räägib kireva elukäiguga diplomaadist Leo Africanusest ehk araabiapäraselt al-Ḥasan ibn Muḥammad al-Wazzān al-Fāsist. Al-Ḥasan kasvab üles Fèsi linnas Marokos, kuni kristlastest piraadid ta u 30-aastaselt röövivad ja andsid kingitusena üle paavst Leo X-le. Aasta hiljem pöördus ta ristiusku, et seejärel õpetada arabia keelt, reisida mööda Itaaliat ja kirjutada raamatuid Aafrika kohta. Seejärel õnnestus tal pöörduda tagasi Põhja-Aafrikasse ja ühtlasi islami usku, asudes nüüd tutvustama Euroopas nähtut kodumaal. Davisele annab raamatu peategelane suurepärase võimaluse arutleda varauusaegsete kultuurivahetuste üle, käsitleda kõrvutavalt Euroopat ja Aafrikat, kristlust ja islamit, analüüsida identiteedivahetust ja eneseloome võimalusi varauusajal.

⁶ N. Zemon Davis. Les Conteurs de Montaillou. – Annales. É.S.C 1979, 34 (1), lk 61–73.

⁷ M. Tamm. Ajalugu, filmikunst ja heidikud. Intervjuu Natalie Zemon Davisega. – N. Zemon Davis. Martin Guerre'i tagasitulek, lk 174–175.

⁸ N. Zemon Davis. Women on the Margins: Three Seventeenth-Century Lives. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995.

⁹ Teoreetilistes terminites nimetas Davis oma uut lähenemist „detsenteeritud ajalooks“, vt N. Zemon Davis. Decentering History: Local Stories and Cultural Crossings in a Global World. – History and Theory 2011, 50, lk 188–202.

¹⁰ N. Zemon Davis. Trickster Travels: A Sixteenth-Century Muslim Between Worlds. New York: Farrar, Straus and Giroux/Hill and Wang, 2006.

Nimetatud raamatute vahele jääb aga veel kaks Davise põnevat uurimust. Esiteks 2000. aastal ilmunud „Kink 16. sajandi Prantsusmaal“,¹¹ mis on tunnistus autori pikaajalisest huvist ajaloo ja antropoloogia sidumise vastu ning mis analüüsib kinkide ja kingivahetuse rolli varauusaegses Prantsuse ühiskonnas, seda nii pereelus, majandussuhetes, poliitikas kui ka usukommetes. Teiseks kaks aastat hiljem järgnenud „Orjad kinolinal: film ja ajaloonägemus“, mis käsitleb filmi võimalusi minevikku esitada.¹² Autori isiklikust filmitegemise kogemusest välja kasvanud raamat lahkab lähemalt viit ajaloolist mängufilmi, mis kõik kujutavad orjastatud inimesi, sh „Spartacus“ (1960), „Viimane õhtusöömaaeg“ (1976) ja „Amistad“ (1997). Davist huvitab küsimus, mil määral erineb ajalookirjutus filmijutustusest ja millised on üldse võimalused minevikus elanud inimesi adekvaatselt filmiekraanil kujutada.

Veel kõrges eas, 2022. aastal avaldas Davis ootamatu raamatu rumeenia päritolu keeleteadlasest ja folkloristist Lazăr Şăineanust (1859–1934).¹³ Kodumaal jõudis viimane jätta endast maha sügava jälje nii jidiši kui ka rumeenia keele uurijana, ent niisamuti rumeenia rahvaluule koguja ja süstematiseerijana. Juudivastaste meeleolude eest põgenes ta 1900. aastal Pariisi ja kujunes seal mõjukaks prantsuse rahva-keele ja -kultuuri uurijaks, kellel kummatigi ei õnnestunud kunagi pälvida püsivat erialast töökohta. Kahjuks ei jõudnud Davis toimetada trükki oma pikaajalist uurimisprojekti Hollandi Suriname koloonias 17.–18. sajandil, ent loodetavasti jõuab see siiski millalgi lugejate ette, isegi kui lõpetamata kujul.¹⁴

See lakooniline ülevaade Davise kirjutatud raamatutest ei suuda muidugi avada tema suurt rolli viimase poole sajandi rahvusvahelises ajaloo teaduses. Ta suutis jätta jälje peaaegu igasse olulisemasse uude ajaloosuunda, olles sageli üks nende eestvedajaid. Kultuuriajalugu võlgneb suure osa oma populaarsusest läinud sajandi viimastel kümnenditel just Davise töödele, ent niisamuti on tema panuseta raske ette kujutada ajaloolise antropoloogia ja naisajaloo arengut. Paradoksaalsel moel võib teda pidada ühtaegu nii mikroajaloo kui ka globaalse ajaloo oluliseks kujundajaks.

---

¹¹ N. Zemon Davis. *The Gift in Sixteenth-Century France*. Madison: University of Wisconsin Press, 2000.

¹² N. Zemon Davis. *Slaves on Screen: Film and Historical Vision*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000.

¹³ N. Zemon Davis. *Listening to the Languages of the People: Lazare Sainéan on Romanian, Yiddish, and French*. Budapest: CEU Press, 2022.

¹⁴ Raamatu valmimist on saatnud mitmed teemakohased artiklid, vt nt N. Zemon Davis. *Creole Languages and Their Uses: The Example of Colonial Suriname*. – *Historical Research* 2009, 82, lk 268–284; David Nassy's 'Furlough' and the Slave Mattheus. – *New Essays in American Jewish History: Commemorating the Sixtieth Anniversary of the Founding of the American Jewish Archives*. Ed. by P. S. Nadell, J. D. Sarna, L. J. Sussman. Cincinnati: American Jewish Archives, 2010, lk 79–93, 508–511; Judges, Masters, Diviners: Slaves' Experience of Criminal Justice in Colonial Suriname. – *Law and History Review* 2011, 29 (4), lk 925–984; Regaining Jerusalem: Eschatology and Slavery in Jewish Colonization in Seventeenth-Century Suriname. – *Cambridge Journal of Postcolonial Literary Inquiry* 2016, 3 (1), lk 11–38; Physicians, Healers, and their Remedies in Colonial Suriname. – *Canadian Bulletin of Medical History* 2016, 33 (1), lk 3–34.

Oma prantsuskeelses intervjuuraamatus „Leegitsev ajalugu“ rõhutab ta, et on kogu elu olnud alati millegi uue jahil: „Minu stiil on välja valida ja lahti kirjutada konkreetne uurimisteema, et seejärel liikuda järgmise juurde.“ „Ajalooline peab olema suuremeelne, avatud mineviku jälgedele ja häälele,“ tunnistab ta sealsamas, lisades: „Ajalugu on ühtaegu traagiline ja mänguline, minu jaoks eksisteerivad need kaks tahku alati üheskoos.”¹⁵

Emmanuel Le Roy Ladurie

19. VII 1929–22. XI 2023

Emmanuel Le Roy Ladurie sündis 19. juulil 1929. aastal Normandia külas Les Moutiers-en-Cinglais. Tema isa Jacques Le Roy Ladurie oli endine põllumajandusminister kollaboratsioonistlikus Vichy valitsuses, kuid liitus hiljem vastupanuliikumisega. Pärast sõda pidi ta koostöö eest Pétaini valitsusega lühikest aega vangis istuma, ent sai hiljem siiski tegutseda linna- ja parlamendiliikmena.¹⁶ Emmanueli ema Léontine Dauge de Caulaincourt oli aristokraatlikku päritolu, veendunud katoliiklane ja rojalistlike vaadetega. Tulevane ajaloolane sai põhihariduse Caenis Collège Saint-Josephis, Pariisis Lycée Henri-IV-s ja Sceaux's Lycée Lakanalis. Kõrghariduse omandas ta Pariisi mainekas ülikoolis

Emmanuel Le Roy Ladurie.
Wikimedia Commons

École Normale Supérieure, mille lõpetas 1949. aastal. Seejärel õpetas ta paar aastat ühes Montpellier' lütseumis ja seejärel Montpellier' ülikoolis, kuni asus 1965. aastal Fernand Braudeli kutsel tööle Pariisi õppe- ja teaduskeskusesse École Pratique des Haute Études (alates 1975 École des Hautes Études en Sciences Sociales). 1973. aastal valiti ta maineka Collège de France'i uusaja kultuuriajaloo professoriks, kus ta õpetas kuni emeriteerumiseni 1999. aastal. Aastatel 1987–1994 töötas ta Prantsuse Rahvusraamatukogu direktorina (*administrateur général*), seistes hea raamatukogu kolimise eest uude hoonesse ja viies läbi selle kataloogi digiteerimise. 1993. aastal valiti ta Prantsuse Moraali- ja Poliitikateaduste Akadeemia liikmeks.

¹⁵ N. Zemon Davis. *L'histoire tout feu tout flamme. Entretiens avec Denis Crouzet*. Paris: Albin Michel, 2004, lk 17, 21. (Raamatust on ilmunud ka ingliskeele versioon: N. Zemon Davis. *A Passion for History: Conversations with Denis Crouzet*. Ed. by M. Wolfe. Kirksville, MO: Truman State University Press, 2010.)

¹⁶ Emmanuel Le Roy Ladurie algatusel ilmusid 1997. aastal tema isa mälestused omaette raamatuna, vt J. Le Roy Ladurie, *Mémoires 1902–1945*. Paris: Flammarion, 1997.

Le Roy Ladurie nimi on lahutamatult seotud ajalooajakirjaga *Annales: Économies, Sociétés, Civilisations* ja selle ümber koondunud nn *Annales'*i ajalookoolkonnaga. Marc Blochi ja Lucien Febvre'i 1929. aastal algatatud ajakirja juhtis pärast Teist maailmasõda pikalt Fernand Braudel, kes andis 1969. aastal ajakirja juhtimise edasi järgmise põlvkonna viiele kolleegile, nende seas ka Le Roy Ladurile. Viimasest kujunes üks *Annales'*i kolmanda generatsiooni kõige viljakamaid ja uuendusmeelsemaid uurijaid.

Doktorikraadi pälvis Le Roy Ladurie 1969. aastal mahuka uurimuse eest *Languedoci agraarajaloost* 16.–18. sajandil, pealkirjaga „Languedoci talupojad“.¹⁷ See raamat kuulus mõttelisse sarja teiste tol perioodil valminud mahukate Prantsuse regionaalajalooliste väitekirjadega (Robert Boutruche, Pierre Goubert, Robert Fossier jt). Ulatuslikul arhiivimaterjalil, eriti maksudokumentidel põhinev raamat pakub panoraamse sissevaate kolme sajandi külaelule ja maaviljelustavadele Lõuna-Prantsusmaal ja kujunes sellisena eeskujuks paljudele agraarajaloolastele üle ilma. Rööpselt väitekirjaga alustas ta 1960. aastatel uue uurimisvaldkonna, nimelt kliimaajaloo kaardistamist. 1967. aastal ilmus tema sulest suure mõjuga „Kliima ajalugu alates esimesest aastatuhandest“, mis tõlgiti kiiresti mitmesse keelde ja mida võib pidada tänini üheks kliimaajaloo alusteoseks.¹⁸

Le Roy Ladurie laiem läbilööök saabus väga ootamatult. Ta oli sattunud lugema 1966. aastal trükkis avaldatud Pamiers'i piiskopi Jacques Fournier' inkviisitsiooni-protokolle, mis sisaldasid põhjalikke tunnistusi ühe ketserluses kahtlustatud Püreneede küla Montailou elanike kohta 13. sajandi lõpul, 14. sajandi alguses. Ja kuigi Le Roy Ladurie uurimisvaldkond oli seni olnud peamiselt varauusaeg, otsustas ta kasutada seda unikaalset dokumenti selleks, et näidata ajaloolise antropoloogia võimalusi mineviku mõtestamisel. Selle uurimistöo tulemusena ilmus 1975. aastal mahukas raamat „Montailou, oktsitaani küla 1294–1324“, mis nii autori kui ka kirjastaja suureks üllatuseks osutus lugejate seas äärmiselt populaarseks.¹⁹ Prantsusmaal on raamatut tänaseks müüdud üle 200 000 eksemplari ja seda saab lugeda ligemale 20 keeles; raamatu kogutiraaž on hinnanguliselt u 700 000 eksemplari, mis teeb sellest ühe kõige edukama keskaja-ainelise ajaloouurimuse 20. sajandil.²⁰

Antropoloogilise lähenemise toel ja tänu rikkalikule allikmaterjalile õnnestus Le Roy Laduriel samm-sammult taaselustada üks keskaegne mikroühiskond kogu selle mitmetahulisuses. Lugeja ees avanevad esimeses, „Montailou ökoloogia“ pealkirja kandvas osas külaelanike elukeskkond, võimustruktuurid, majandamis- ja

¹⁷ E. Le Roy Ladurie. *Les paysans de Languedoc*. 2 kd. Paris: S.E.V.P.E.N., 1966.

¹⁸ E. Le Roy Ladurie. *Histoire du climat depuis l'an mil*. Paris: Flammarion, 1967.

¹⁹ E. Le Roy Ladurie. *Montailou, village occitan de 1294 à 1324*. Paris: Gallimard, 1975. Raamatust on ilmunud rohkem kui kolmandiku võrra kärbitud eestindus: Montailou, prantsuse küla 1294–1324. Tlk T. Viirand. Tallinn: Kunst, 1996.

²⁰ Andmed pärinevad Le Roy Ladurile pühendatud mahukast elulooraamatust, mis jõudis ilmuda veel tema eluajal: S. Lemny. Emmanuel Le Roy Ladurie, une vie face à l'histoire. Paris: Hermann, 2018.

eluviisid ning teises, „Montaillou arheoloogia“ osas saavad nad tutvuda külarahva armastuse ja abielukäsitusega, seksuaal- ja pereeluga, hoiakutega naistesse, lastesse ja vanuritesse, ning ka nende maailmapildiga. Tõenäoliselt tagaski teose edu ennekoike selle teine osa, mis lubas tavatult lähedalt piiluda keskaja lihtinimeste argiellu ja ilmavaatesse. Raamatut on selles osas ka üksjagu kritiseeritud: autorile on ette heidetud, et ähvarduste ja piinamistega saadud inkvisitsioonikohtu tunnistusi on käsitatud otsekui antropoloogilise välitöö tulemusi, ent sellest hoolimata saab teost pidada üheks kõige olulisemaks panuseks ajaloolise antropoloogia uurimisvalda.²¹

Le Roy Ladurie loomingust ei ole siinkohal võimalik vähegi ammendavat ülevaadet pakkuda, sest see sisaldab üle 30 teose, rääkimata sadadest artiklitest. Olgu markeritud vaid mõned kõige tähenduslikumad saavutused. Suure üllatusena tabas nii kolleege kui ka lugejaid Le Roy Ladurie järgmine teos pärast „Montaillou“ suurt edu, nimelt pühendas ta terve monograafia 1580. aasta veebruaris paari nädala jooksul lahti rullunud dramaatilistele sündmustele Romansi linnakeses Kagu-Prantsusmaal, kus karnevalipidustused muutusid ootamatult veristeks tapatalguteks.²² Sellele järgnes põhjalik uurimus „Raha, armastus ja surm Oksitaanias“ ühest 18. sajandi oksitaanikeelsest jutustusest, mille analüüsiks rakendas autor strukturalistliku kirjandusteooria rikkalikku mõisteparatuuri.²³ Seejärel avaldas ta jällegi ootamatult kaks suureformaadilist köidet Prantsusmaa poliitilisest ajaloost aastatel 1460–1770, mis moodustasid 2. ja 3. köite ulatuslikumast Prantsusmaa üldajaloost.²⁴ 1997. aastal nägi ilmavalgust esimene köide uurimusest Šveitsi Platterite suguvõsa kolme põlvkonna esindajate kohta 15. sajandi keskpaigast 17. sajandi alguseni, millele järgnesid peagi teised kaks köidet.²⁵

Uue sajandi alguses koondas Le Roy Ladurie oma olulisemad artiklid ja peatükid Prantsusmaa sotsiaal- ja agraarajaloost kaheks terviklikuks köiteks, millest esimene keskendus Prantsusmaa regioonide ajaloole, fookusega äärealadel, teine aga Prantsuse külarahva ajaloole.²⁶ Lisaks raamatute kirjutamisele oli Le Roy Ladurie väga viljakas artikliautor ja niisamuti aktiivne arvustaja. Oma mõjukamad artiklid

²¹ Hea ülevaate diskussioonidest pakub koguteos: *Autour de Montaillou, un village occitan: histoire et religiosité d'une communauté villageoise au Moyen Age*. Actes du colloque de Montaillou, 25-26-27 août 2000. Rassemblés par A. Brenon, C. Dieulafait. Castelnau-la-Chapelle: L'Hydre éditions, 2001.

²² E. Le Roy Ladurie. *Le Carnaval de Romans: de la Chandeleur au Mercredi des cendres (1579-1580)*. Paris: Gallimard, 1979.

²³ E. Le Roy Ladurie. *L'Argent, l'amour et la mort en pays d'Oc*. Paris: Seuil, 1980.

²⁴ E. Le Roy Ladurie. *Histoire de France Hachette, 2: l'État royal: de Louis XI à Henri IV, 1460-1610*. Paris: Hachette, 1987; *Histoire de France Hachette, 3: l'Ancien Régime: de Louis XIII à Louis XV, 1610-1770*. Paris: Hachette, 1991.

²⁵ E. Le Roy Ladurie. *Le Siècle des Platter, 1: le mendiant et le professeur*. Paris: Fayard, 1997; *Le Siècle des Platter, 2: le voyage de Thomas Platter*. Paris: Fayard, 2000; *Le Siècle des Platter, 3: L'Europe de Thomas Platter*. Paris: Fayard, 2006.

²⁶ E. Le Roy Ladurie. *Histoire de France des régions: la périphérie française, des origines à nos jours*. Paris: Seuil, 2001; *Histoire des paysans français: de la peste noire à la Révolution*. Paris: Seuil, 2002.

koondas ta 1970. aastatel kahte köitesse programmilise pealkirja all „Ajaloolase territoorium“,²⁷ esindusliku osa oma arvustustest avaldas ta kaheköitelises kogumikus „Ajaloolaste keskel“.²⁸ Tema elutöö krooniks jäi naasmine kliimaajaloo uurimise juurde, mille tulemusena ilmus aastatel 2004–2009 kolm kapitaalset köidet „Kliima inim- ja võrdlev ajalugu“, mis katsid ajaperioodi 13. sajandist tänapäevani.²⁹ Oma elu lõpul jõudis ta avaldada veel vestlusevormis mälestusteraamatu „Elu ühes ajalooga“.³⁰

Nii nagu Davis, oli ka Le Roy Ladurie nooruses vasakpoolselt meelestatud ja osales aktiivselt poliitilises tegevuses. 1949. aastal liitus ta Prantsuse kommunistliku parteiga ja juhatas oma õpingute ajal École Normale Supérieure'i kommunistlikku tudengiorganisatsiooni. Pärast NSV Liidu sissetungi Budapesti 1956. aastal astus ta parteist välja, ent tegutses mõned aastad mestis Prantsuse sotsialistidega. Oma nooruse poliitilistest seiklustest on ta hiljem avaldanud pikema mälestusteose.³¹ Pärast 1968. aasta mairahutusi liikus Le Roy Ladurie üha enam poliitikamaastiku teisele poolusele ja temast kujunes üks mõjukamaid paremliberaalseid intellektuaale Prantsusmaal. Ta suri oma kodus Pariisis 22. novembril 2023. aastal.

Le Roy Ladurie panust ajaloo teadusesse on raske ühte kokkuvõtlikku lõiku püüda, ent kui midagi kilbile tõsta, siis ennekõike tema valmidust avastada ja kaardistada üha uusi „ajaloolase territooriumeid“. Ma ei tea ühtegi teist ajaloolast läinud sajandist, kes oleks suutnud üles harida rohkem ajaloo uudismaid. Oma järelehüüdes heale kolleegile võttis Alain Corbin selle tõdemuse tabavalt kokku:

Emmanuel Le Roy Ladurie otsis alati uuendusi. Mulle on räägitud, et ta kritseldas pidevalt ideid ja välgatusi väikestele paberitükkidele, mida hoolega alles hoidis. Selle käigus ei kõhelnud ta kunagi ületamast väljakujunenud erialapiire.³²

Natalie Zemon Davis ja Emmanuel Le Roy Ladurie ei jõudnud kordagi Eestisse, ent nende rolli kohalikus ajalookultuuris ei saa siiski alahinnata. Le Roy Ladurie oli oluline eeskuju ja inspiratsiooniallikas Eesti agraarajaloolastele 1970.–1980. aastatel, viiteid tema uurimustele leiab nii mõnestki tollasest uurimistööst. Tähtis oli samuti tema varane uurimus kliimaajaloost, mis tõlgiti juba 1971. aastal vene keelde ja jõudis tänu sellele nii Eesti ajaloolaste kui ka loodusteadlaste töölauale. Le Roy Ladurie

²⁷ E. Le Roy Ladurie. *Le Territoire de l'historien*. 2 kd. Paris: Gallimard, 1973, 1978.

²⁸ E. Le Roy Ladurie. *Parmi les historiens*. 2 kd. Paris: Gallimard, 1983, 1994.

²⁹ E. Le Roy Ladurie. *Histoire humaine et comparée du climat*, 1: *Canicules et glaciers XIIIe–XVIIIe siècles*. Paris: Fayard, 2004; *Histoire humaine et comparée du climat*, 2: *Disettes et révolutions*. Paris: Fayard, 2006; *Histoire humaine et comparée du climat*, 3: *Le réchauffement de 1860 à nos jours*. Paris: Fayard, 2009.

³⁰ E. Le Roy Ladurie, F.-D. Liechtenhan. *Une vie avec l'histoire: mémoires*. Paris: Tallandier, 2014.

³¹ E. Le Roy Ladurie. *Paris-Montpellier: P.C.–P.S.U., 1945–1963*. Paris: Gallimard, 1982.

³² A. Corbin. Emmanuel Le Roy Ladurie était la personification de l'historien innovant, sans cesse en quête d'objets encore inédits. – *Le Monde*, 26.11.2023.

kutsel õnnestus Juhan Kahkil töötada 1970. aastal prantsuse kolleegi koduülikoolis Pariisis ja tõenäoliselt sai tal tänu sellele kontaktile võimalikuks kolm aastat hiljem avaldada uurimuslik artikkel *Annales*'i veergudel.³³ Nagu mainitud, ilmus 1996. aastal eesti keeles „Montaillou“ lühendatud tõlge, mis on jäänud kahjuks siiani viimaseks tõlkenäiteks prantsuse ajaloolase loomingust.

Davise raamatutest on samuti võimalik lugeda vaid 2002. aastal ilmunud „Martin Guerre'i tagasituleku“ tõlget, mida ehib pikem kirivestlus autoriga. Lisaks oli ta lahkelt nõus kirjutama eessõna Lucien Febvre'i raamatu „Martin Luther. Üks inimsaatus“ eestindusele.³⁴ Tean, et Davisega oli võimalus pisut pikemalt mõtteid vahetada Jüri Kivimäel ja Jüri Engelbrechtil. Mul endal on siiani aredalt meeles meie ühine õhtu-poolik Pariisis 2002. aasta kevadel. *Requiescat in pace*.

MAREK TAMM

Marek Tamm (1973), PhD, kultuuriajaloo professor, Tallinna Ülikool, humanitaarteaduste instituut, Narva mnt 25, 10120 Tallinn, marek.tamm@tlu.ee

³³ J. Kahk. A propos de la politique agraire dans les régions baltes au cours des années 1840. Essai d'analyse du développement politique. – *Annales: Economies, Sociétés, Civilisations* 1973, 3, lk 817–837.

³⁴ N. Zemon Davis. Eessõna eesti väljaandele. – L. Febvre. Martin Luther. Üks inimsaatus. Tlk H. Sakhai. Tallinn: Varrak, 2003, lk 7–8.